

Гребенюк М.О., доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ АГРЕСІЇ

Насильства та жорстокості з давніх часів цікавила людство. Однак в межах психологічної науки феномен агресії став вивчатися лише з кінця XIX ст. Перші психологічні погляди на природу агресії відрізнялися спрощеністю, недостатністю емпіричної бази, що заповнювалося реконструкцією певних інстинктів. Так, У. Джеймс вважав, що агресивна поведінка зумовлюється інстинктом ворожості, а У.Мак-Дауголл серед 12-ти основних інстинктів людини виділяв інстинкт агресивності (войовничості). Останній, зокрема, писав: "...ця постійна війна (між людьми).., напевно, обумовлюється всіляко безпосереднім проявом інстинкту войовничості..."

Вже в 1930-х рр. автор відомої проективної методики ТАТ, американській дослідник Г.Мюррей включив агресію до переліку основних "потреб" (бажань) людини.

Оформлення на початку XX ст. двох потужних теоретико-методологічних напрямків – психоаналізу і біхевіоризму, зумовило два основних підходи до проблеми агресії: як до природженої властивості і як до реакції на несприятливий зовнішній стимул. В 1920-30-х рр. З.Фрейд в своїх працях вказував на існування інстинкту "танатос", дія якого виявляється в підсвідомому прагненні людини до агресії та аутоагресії. Трохи пізніше американські дослідники – біхевіористи Д.Доллард, Н.Міллер та інші за результатами проведених емпіричних досліджень висунули постулати однієї з перших більш-менш фундаментальних теорій агресії, яка була викладена у праці з відповідною назвою "Фрустрація і агресія" (1939).

Значного успіху у вивченні проблеми агресії було досягнуто в післявоєнні та особливо в 1960-ті рр. в результаті синтезу знань низки природничих і гуманітарних дисциплін (психології, біології, соціології, екології), а також розвитку наукової методології. В дослідженні агресії стали застосовуватися нові експериментальні технології. Саме в ці роки була накопичена значна кількість емпіричних знань, сформульовані основні теоретичні принципи вивчення агресії. З'являються праці найбільш видних дослідників цієї проблеми – А. Басса, Л. Берковітца, А. Бандури та інших. В цілому, в період 1964-1973 рр. на тему агресії з'явилося в три рази більше публікацій, ніж за три попередні десятиріччя. А на кінець 70-х рр. було написано понад 350 монографій, присвячених проблемі людської агресії та агресивності.

До особливостей вивчення агресії в західній науці слід віднести те, що вона не сприймалася як однозначно негативний феномен. Особливо помітним це є в рамках американської психолого-педагогічної науки, в якій наголошувалось, що позитивно направлена агресивність розвиває у людини дух ініціативи, підприємництва, почуття впевненості, а тому деякі види агресії сприяють адаптації людини і їх треба заохочувати [1].

У вітчизняній психологічній науці до 90-х рр. ХХ ст. феномену агресії не приділялось стільки уваги, як на Заході. Окремі спеціалісти займалися вивченням деяких аспектів проблеми агресивної поведінки, зокрема психофізіологічного (Л. Колчіна, Н. Левітов), медичного (О. Лічко, А. Стаценко) та кримінологічного (Ю. Антонян, С. Єнікополов, В. Кудрявцев, Е. Квятковська-Тохович, Т. Курбатова). Відповідно цьому, агресія вивчалася, здебільшого, як атрибут девіантної та делінквентної поведінки, а тому оцінювалася негативно. Суто психологічної літератури з аналізом феномену агресії практично не було. Цікаво, що в "Радянському Енциклопедичному словнику" агресія взагалі не розглядається в якості психологічного феномену, а визначається в категоріях міжнародного права [2]; в

"Філософському енциклопедичному словнику", де термін "агресія" замінений терміном "насильство", останнє визначалось в категоріях соціально-класової боротьби.

Зміна в кінці 90-х рр. ХХ ст. політичної і соціальної орієнтації в суспільстві, поширення соціальних конфліктів, зростання насильства призвели до того, що феномен агресії опинився в центрі уваги вітчизняної психології. З'являються наукові статі з аналізом даного феномену, його причин та передумов (А. Реан, Т. Румянцева та інші). При цьому більшість матеріалів була присвячена проблемам дитячої та підліткової агресії та агресивності (Н. Алікіна, І. Базенков, О. Бовть, С. Васьківська, О. Гаспарова, Н. Дем'янова, С.Завражин, Є. Заїка, І. Марценківська, І. Масленников, В. Рахматшаєва, А. Стаценко, Н. Цап та ін.).

В цілому, аналітичний огляд джерел з проблеми агресії дозволяє дійти висновку, що в її вивченні сформувалось два основних підходи: "етико-гуманістичний" – який розглядає агресію як поведінку, що суперечить позитивній сутності людини; цей підхід був поширений в рамках релігії, екзистенціальної та гуманістичної філософії та психології; "еволюційно-генетичний" – що сформувався пізніше та оцінює агресію як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню та адаптації.

Список використаних джерел

1. Паренс Г. Агрессия наших детей: пер. с англ. – М.: Издательский дом «ФОРУМ», 1999. – 288 с.
2. Советский Энциклопедический словарь / Гл.ред. С.М. Ковалев. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 1600 с.